

STANISŁAW GOŹDŹ-ROSZKOWSKI

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-4323-8647

JULIA MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0001-5579-3472

## **Pozycja oraz opinia biegłego w sądowej praktyce zawodowej w systemie prawnym anglosaskim i rosyjskim. Rys porównawczy**

### **Expert Opinions in Professional Court Practice in Common Law and the Russian Legal Systems. A Comparative Perspective**

#### **Abstract**

This paper approaches the position of expert witnesses and written expert opinions from a comparative perspective by considering such aspects as: qualifications required to become an expert witness, the way in which experts are appointed, the role and importance of expert opinion in court proceedings. The paper discusses the impact of legal provisions on the way(s) in which the opinions are expressed, especially the extent to which law imposes a fixed organizational format. It turns out that some fundamental differences between the position of expert opinions and their opinions result from the radically different legal systems and cultures. While the Russian legal system appears to codify nearly each aspect of the expert witness work and their opinion, experts in Anglo-American systems have much more leeway in shaping the conventions of the genre, as long as they take account of the general standards contained in the relevant legislation and case law.

**Keywords:** expert opinion, expert witness, legal discourse, institutional discourse

## 1. Wstęp

64

W poświęconej lingwistyce sądowej literaturze można dostrzec znaczną lukę badawczą, wynikającą z braku większych i usystematyzowanych opracowań, dotyczących często występujących w dyskursie sądowym dokumentów, jakimi są opinie biegłych sądowych. Sytuacja ta może wynikać z faktu, iż opinie biegłych są z jednej strony tekstami prawno-administracyjnymi, a z drugiej – fachowymi, opartymi o technolekt, właściwy dla sporządzających je ekspertów. Kolejnym powodem braku badań może być utrudniony dostęp do tekstów opinii biegłych, z uwagi na niejawną zazwyczaj charakter postępowań sądowych, w których zostały one wykorzystane. Tymczasem opinie biegłych mają ogromne znaczenie dla sprawnego funkcjonowania postępowań sądowych, stanowiąc nieodłączny element dyskursu sądowego. Istniejące prace, zwłaszcza w odniesieniu do pracy biegłych w systemie prawa anglosaskiego, najczęściej koncentrują się na analizie zachowań językowych biegłych na sali sądowej (e.g. McMenamin 2002; Szczyrbak 2022; por. również Zaśko-Zielińska 2019 w odniesieniu do pytań zadawanych biegłym sądowym w Polsce). Prace badaczy rosyjskich natomiast skupiają się na terminologii i tendencjach w rozwoju języka opinii sądowych (Krestovnikov 2018; Panarina (1), (2), (3); Radbil' & Yumatov 2014; Svetlichnyy & Panarina).

Niniejsze rozważania mają na celu przedstawienie opinii biegłych w perspektywie porównawczej, koncentrując się na dokumentach wykorzystywanych w systemie prawa anglosaskiego (*common law*) oraz rosyjskiego (prawa cywilnego). Przedmiotem omówienia jest scharakteryzowanie kontekstu instytucjonalnego pod kątem kwalifikacji niezbędnych do zostania biegłym, sposobu powołania biegłych, znaczenia opinii biegłego oraz odpowiedzialności biegłego. Artykuł omawia również uwarunkowania prawne, mające wpływ na sporządzanie opinii w zakresie schematu organizacji tekstu, jak również metodologię przygotowania i przedstawiania ekspertyz. Podniesienie kwestii istnienia wzorca gatunkowego opinii wydaje się ważne w świetle praktyki zawodowej osób rozpoczynających pracę biegłego, bez doświadczenia w zakresie tworzenia tego typu tekstów.

## 2. Opinia i osoba biegłego w rosyjskim kontekście instytucjonalno-prawnym

Zgodnie z p.1 art.5 kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej opinia sądowa (ros. судебная экспертиза ‘ekspertyza sądowa’) jest wynikiem badania eksperckiego, przeprowadzonego na zlecenie sądu. Dokładniejsze wytyczne są zawarte w art. 9 Federalnego Rozporządzenia nr 73-Φ3 z dnia 31.05.2001 „O państwowej działalności w zakresie orzecznictwa sądowego w Federacji Rosyjskiej”, który to artykuł określa ekspertyzę sądową jako czynność procesową, na którą składa się przeprowadzenie badania i sporządzenie opinii przez biegłego w kwestiach, których rozstrzygnięcie wymaga wiedzy specjalistycznej z zakresu nauki, techniki, sztuki lub rzemiosła. Sporządzenie opinii jest zlecane biegłemu przez sąd, organ dochodzeniowy, osobę prowadząca dochodzenie, śledczego, a jej celem jest ustalenie okoliczności koniecznych do wyjaśnienia konkretnej sprawy. Poza wykładnią prawną, w literaturze przedmiotu przytaczane są najczęściej definicje z Encyklopedii prawniczej pod red. M. Ju. Tihomirova oraz Encyklopedii opinii sądowych pod red. Awerianowej, wg których ekspertyza sądowa to badanie, przeprowadzone przez biegłego eksperta lub zespół ekspertów w trybie przewidzianym przez

prawodawstwo procesowe, w celu wyjaśnienia kwestii, do zrozumienia których wymagana jest wiedza specjalistyczna i specjalistyczne badania. Wynikiem ekspertyzy jest sporządzenie przez osobę posiadającą odpowiednią wiedzę specjalistyczną (biegłego) pisemnej opinii (Tikhomirov 2009; Aver'yanova & Rossinskaya 1999).

Według prawa rosyjskiego do sporządzenia opinii może być powołany ekspert sądowy (ros. *судебный эксперт*) lub specjalista sądowy (ros. *судебный специалист*). W myśl art. 57 i 58 kpk FR ekspertem jest osoba posiadająca wiedzę specjalistyczną, powoływana w trybie wyznaczonym przez kodeks w celu przeprowadzenia ekspertyzy sądowej i sporządzenia odpowiedniej opinii. Specjalista to również osoba posiadająca wiedzę specjalistyczną, która jest powoływana w trybie wyznaczonym przez kodeks postępowania karnego, jednak jej zadaniem jest wyłącznie pomoc w wykryciu i zabezpieczeniu przedmiotów oraz dokumentów związanych ze sprawą, pomoc w wykorzystaniu środków technicznych i dokumentów. Zadaniem specjalisty jest także postawienie pytań ekspertowi oraz wyjaśnianie stronom i sądowi kwestii wynikających z kompetencji zawodowych specjalisty. Jak widać oba pojęcia łączą konieczność posiadania wiedzy specjalistycznej i występowanie w roli uczestnika postępowania sądowego. Każdy ekspert jest specjalistą, ale nie każdy specjalista jest ekspertem. Specjalista zazwyczaj wyraża swoją opinię, która nie wymaga przeprowadzenia badania, może natomiast pomóc w powołaniu odpowiedniego eksperta. Nie ponosi on przede wszystkim odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Opinia specjalisty jest sporządzana w formie pisemnej, ale jej forma nie jest prawnie określona.

Osobą w pełni odpowiadającą definicji polskiego biegłego (ang. *expert witness*) jest ekspert sądowy i to jego opinie będą przedmiotem niniejszej analizy. Formalnie jedynym warunkiem, aby zostać biegłym sądowym zgodnie z art. 57 kpk FR, art. 85 kpc FR, art. 55 kpa FR jest posiadanie wiedzy specjalistycznej. W praktyce jednak należy być obywatelem Federacji Rosyjskiej, posiadać kierunkowe wykształcenie wyższe oraz tzw. przygotowanie eksperckie (ukończenie odpowiednich studiów i szkoleń dla biegłych sądowych, np. studia na kierunku „orzecznictwo sądowe” ros. *судебная экспертиза*). Jak już wspomniano, głównym zadaniem opinii jest przekazanie sądowi posiadanej przez biegłego wiedzy specjalistycznej (ros. *специальные знания*), która w literaturze przedmiotu jest definiowana jako wiedza, wychodząca poza zakres wiedzy prawnej, wykształcenia ogólnego i doświadczenia życiowego. Nie ma ona charakteru masowego i nie jest ogólnie znana i dostępna. Dysponuje nią wyłącznie wąskie grono osób (Orlov 2004; Orlova 2004; Treushnikov 2005).

### **3. Opinia i osoba biegłego w kontekście instytucjonalno-prawnym systemu *common-law***

Uregulowanie instytucji opinii oraz osoby biegłego w tradycji prawa anglosaskiego w znacznej mierze zależy od określonej jurysdykcji. W Australii oraz Wielkiej Brytanii można dostrzec tak znaczne podobieństwa (choć szczegółowe przepisy dla określonych stanów, czy też regionów mogą się różnić), iż używa się określenia „model anglo-australijski” (Coulthard & Johnson 2009). W tym ujęciu nacisk położony jest bardziej na osobę biegłego aniżeli na metodologię pracy. Sądy mogą dopuścić do postępowania opinię od osoby, która wykaże, iż posiada odpowiednią wiedzę specjalistyczną, uzyskaną dzięki szkoleniom, studiom lub doświadczeniu zawodowemu, pod warunkiem, że opinia w całości lub w znacznej części oparta jest na tej wiedzy. Warto odnotować, iż w anglosaskich systemach prawnych nie występują uregulowania prawne,

których celem byłoby potwierdzanie kwalifikacji biegłych (Kredens 2021).<sup>1</sup> Biegli powoływani są przez strony procesowe a nie przez sąd, jak ma to miejsce w większości krajów europejskich (Czabański 2006). Wiąże się to ze specyfiką modelu kontradiktoryjnego w którym rola sędziego sprowadza się w tym aspekcie do rozstrzygnięcia określonych kwestii procesowo-prawnych oraz podejmowania decyzji na temat dopuszczalności dowodów i udziału świadków. Wybór świadków leży w gestii stron procesowych, choć oczywiście wymaga zgody sądu na ich powołanie. W praktyce sądy brytyjskie, czy też australijskie, dopiero po zaangażowaniu biegłego stwierdzają, czy jego kompetencje oraz wykorzystywane metody są wystarczające i adekwatne w stosunku do prowadzonej sprawy (Bromby 2002). Kompetencje biegłych oraz przydatność ich metod poddawane są wnikliwym, często wielogodzinnym ocenom. Znane są przypadki gdy sędziowie lub ława przysięgłych uznała niejako *post factum* dopuszczony dowód z zeznań biegłego za nieprzydatny, nieprzekonujący lub nieadekwatny (Coulthard & Johnson 2007). Kwestie te szerzej i bardziej systemowo reguluje ustawa o materiale dowodowym (*Australian Evidence Act 1995 Sec 79*).

Jak przystało na system prawa oparty w znacznej mierze na precedensie sądowym, na określenie roli oraz zadań biegłych sądowych znaczny wpływ wywarł również wyrok z 1995 w sprawie *National Justice Compania Naviera SA v. Prudential Assurance Co.* Można wskazać przynajmniej trzy zasadnicze reguły jakie wyłoniły się z tej sprawy:

1. Materiał dowodowy opracowany przez biegłego powinien być niezależnym dziełem, na którego formę i treść nie miały wpływu nagłać potrzeby postępowania sądowego;
2. Biegły powinien udzielić pomocy sądowi w sposób bezstronny i niezawisły poprzez sporządzenie obiektywnej opinii w odniesieniu do kwestii na których się zna, ale nie powinien przyjmować roli adwokata;
3. Biegły powinien podać fakty oraz założenia, na których została oparta opinia. Nie powinien pomijać żadnych istotnych faktów, które mogłyby nie pasować do konkluzji zawartej w opinii.

Warto zauważyć, iż przedstawione zasady nie precyzują kwestii wyboru aparatu teoretycznego, metodologii, czy też natury materiału dowodowego wykorzystywanego w ekspertyzach.

W przeciwieństwie do modelu anglo-australijskiego, system amerykański kładzie większy nacisk na kwestie metodologiczne. O powołaniu biegłego decyduje również posiadanie wiedzy specjalistycznej (naukowej, technicznej lub innej specjalistycznej)<sup>2</sup>, natomiast dużo bardziej rygorystycznie określono wymogi jakie musi spełnić opinia biegłego, aby można było ją dopuścić jako dowód w postępowaniu sądowym. Ilustrują to odpowiednie przepisy prawa federalnego precyzujące kryteria wymagane do uznania opinii biegłego za wiarygodny dowód. Zgodnie z tzw. Zasadą 702 przepisów federalnych o materiale dowodowym (*Rule 702 Federal Rules of Evidence*)<sup>3</sup> biegły może przedstawić opinię jeżeli:

- opinia została oparta na odpowiednim materiale faktograficznym lub innych danych;
- opinia powstała na podstawie wiarygodnych i sprawdzonych zasad oraz metod;

1 W Wielkiej Brytanii działają organizacje zabiegające o zachowanie wysokich standardów zawodowych oraz oferujące doradztwo w zakresie sporządzania opinii: *Academy of Experts* (<https://academyofexperts.org/>) oraz *Forensic Science Regulator* (Urząd Regulacji Nauk Kryminalistycznych), ale bez uprawnień ustawowych w zakresie regulacji pracy biegłych sądowych.

2 Por. oryg.: "A witness who is qualified as an expert by knowledge, skill, experience, training, or education may testify in the form of an opinion or otherwise", Rule 702, Testimony by Expert Witnesses.

3 [https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule\\_702](https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702) [data dostępu: 27.10.2022].

- biegły w opinii zastosował metody i zasady w stosunku do okoliczności faktycznych danej sprawy w sposób wiarygodny.

Kluczowy dla sposobu przygotowywania opinii biegłych w Stanach Zjednoczonych jest precedensowy wyrok Sądu Najwyższego z 1993 (*Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals*. 509 U.S. 579 (1993)). Powstały w wyniku tego orzeczenia tzw. *Standard Dauberta* (ang. *Daubert standard*) precyzuje kryteria oceny 'naukowości' opinii biegłego w formie kilku zasadniczych pytań:

1. Czy teoria wykorzystana w opinii została poddana testom?
2. Czy teoria wykorzystana w opinii została zrecenzowana i opublikowana?
3. Jaki jest margines błędu?
4. Czy teoria jest ogólnie przyjęta w środowisku naukowym? (509 US at 583 za Tiersmą i Solanem 2002).

Sąd, wydając wyrok, podkreślił, iż przymiotnik 'naukowy' implikuje konieczność wykorzystania w ekspertyzie sądowej metod oraz procedur naukowych. Oznacza to, że za niewystarczający uważa się autorytet naukowy, bądź czysto opisowy charakter ekspertyzy, o ile nie ma odniesienia do ram i pojęć teoretycznych. Warto zauważyć, że przywołane wyżej uregulowania nie różnicują pomiędzy zeznaniem złożonym w formie ustnej w trakcie rozprawy, a opinią (czy raportem) sporządzonym w formie pisemnej. Nie wypracowano również żadnego wzorca gatunkowego poprzez opublikowanie rekomendowanego wzoru.

#### 4. Status wzorca gatunkowego opinii biegłego w Rosji i w systemach anglosaskich

Przez wzorzec gatunkowy opinii biegłego rozumiemy zbiór reguł określających podstawowe poziomy organizacji schematu gatunkowego, a także relacje między tymi poziomami. Maria Wojtak wyróżnia cztery takie poziomy: aspekt strukturalny (rama tekstowa, podział na segmenty, relacje między segmentami); aspekt pragmatyczny (relacje nadawcy i odbiorcy, cel komunikacyjny); aspekt poznawczy (tematyka i sposób jej przedstawienia) oraz aspekt stylistyczny (Wojtak 2008: 354). Rosyjscy badacze posługują się określeniem *жанровая модель*, najczęściej definiowanym za Shmelevą (Shmeleva 1997), która uwzględnia przy określeniu wzorca gatunkowego powtarzalność następujących parametrów: cel komunikatu, obraz nadawcy i odbiorcy, obraz przeszłości i przyszłości; aspekt zdarzeniowy i językowy.

Wszystkie rosyjskie opinie realizują jeden, ustalony odgórnie schemat. Wynika to głównie z tego, że w Rosji struktura opinii biegłego sądowego (рос. судебного эксперта) jest ściśle określona przez art. 25 Rozporządzenia Federalnego z dnia 31.05.2001 nr 73-Ф3 „O państwowej sądowo-ekspertckiej działalności w Federacji Rosyjskiej”, a także art. 294 kpk FR, art. 86 kpc FR i art. 86 kodeksu postępowania arbitrażowego FR, zgodnie z którymi sąd może wziąć pod uwagę wyłącznie opinie sporządzone w formie pisemnej, składające się z trzech części:

- części wprowadzającej (рос. вводная часть)
- części badawczej (рос. исследовательская часть)
- konkluzji (рос. выводы)

Struktura każdej z tych części również jest stała i dokładnie określona.

Część wprowadzająca zawiera następujące informacje:

1. Miejsce i czas przeprowadzenia ekspertyzy oraz sporządzenia opinii;
2. Podstawa sporządzenia opinii (numer i nazwa sprawy, postanowienia itd.);
3. Stanowisko, stopień, tytuł osoby zlecającej przeprowadzenie ekspertyzy i sporządzenie opinii;
4. Informacja o instytucji przeprowadzającej badania, a także nazwisko, imię, imię ojcowskie biegłego, jego wykształcenie, specjalność, staż pracy, stopień naukowy, tytuł naukowy, stanowisko;
5. Informacja o odpowiedzialności cywilnej za składanie fałszywych zeznań;
6. Pytania, stawiane biegłemu (powinny one być napisane w cudzysłowie, w takiej formie, w jakiej są w postanowieniu o powołaniu biegłego). Jeżeli któreś pytanie nie jest do końca jasne i nie ma możliwości doprecyzowania u osoby zlecającej ekspertyzę, biegły formułuje pytanie tak, jak je rozumie i po wszystkich wymienionych pytaniach dodaje informację: „Pytanie X biegły rozumie w następujący sposób: (przytacza swoją redakcję pytania)”;
7. Wykaz obiektów podlegających badaniu.
8. Materiały sprawy odnoszące się do postępowania (przedmiotu) ekspertyzy: numer i nazwa sprawy, liczba tomów, liczba kart w każdym z tomów;
9. Osoby obecne przy przeprowadzeniu ekspertyzy;
10. Jeżeli ekspertyza jest powtórna lub dodatkowa, to należy poinformować o tym fakcie z podaniem informacji o poprzedniej ekspertyzie: miejsce, czas, personalia osoby, która przeprowadziła poprzednią ekspertyzę, konkluzje poprzedniej ekspertyzy.

Część badawcza opinii biegłego zawiera następujące dane:

1. Opis obiektów badania. Biegły wymienia ogólne i indywidualne cechy badanych obiektów oraz akcentuje fakty, które będą wykorzystane w badaniu. Część ta przedstawia również uwzględnioną literaturę przedmiotu i możliwe do wykorzystania metodologie badawcze.
2. Część analityczna. Biegły dzieli badane obiekty na części, żeby dokładnie i precyzyjnie zbadać każdą z nich.
3. Część syntetyzująca. Biegły łączy wszystkie badane elementy w jedną całość, żeby dostarczyć nowej kompleksowej informacji o obiekcie.
4. Przebieg eksperymentu (jeżeli był przeprowadzony).
5. Część rezultatywna. Biegły podsumowuje otrzymane wyniki i w rozwiniętej formie formułuje wnioski, odpowiednio je uzasadniając i wskazując zastosowaną metodologię.

Ostatnia część – konkluzja – powinna być lakoniczna, dokładna i zawierać jednoznacznie sformułowane odpowiedzi na postawione pytania. System rosyjski dokładnie określa dopuszczony rodzaj konkluzji biegłego.

Należą do nich:

- Konkluzje kategoryczne (jednoznaczne). Orzekają o fakcie, niezależnym od warunków jego występowania. Konkluzja kategoryczna może być potwierdzająca lub zaprzeczająca. Konkluzja kategoryczna potwierdzająca to np. stwierdzenie, że wystrzelono z tego konkretnego rodzaju

broni, np. Выстрел произведен из данного оружия<sup>45</sup>. Konkluzja kategorycznie zaprzeczająca, to np. stwierdzenie, że fonogram nie zawiera śladów montażu, np. На фонограмме «XXX.mp3» признаков монтажа не имеется<sup>6</sup>.

- Konkluzje alternatywne. Są wykorzystywane w przypadkach, kiedy w wyniku przeprowadzonego badania nie udało się sformułować jednoznacznego wniosku, a biegły zakłada istnienie któregoś z wymienionych we wniosku, ale wykluczających się nawzajem faktów. Daje to sądowi możliwość wyboru jednej z możliwości i uznania jej za rzeczywistą. Konkluzja alternatywna jest dopuszczalna tylko wtedy, kiedy każdy ze sprecyzowanych wniosków wyklucza pozostałe. Brak więc prawdziwości jednego z nich wskazuje na prawdziwość innego, np. Текст отпечатан на машинке одной из трех систем: «Оптима», «Олимпия» или «Рейнметалл»<sup>7</sup>.
- Konkluzje warunkowe. Stwierdzają fakt, którego prawdziwość zależy od występowania określonych warunków (jeśli ..., to ...). Konkluzja warunkowa może mieć formę kategoryczną lub dopuszczającą. Za przykład może tu posłużyć konkluzja, że samoistny ruch samochodu był niemożliwy, jeżeli samochód był zatrzymany za pomocą sprawnych technicznie hamulców, np. Если автомобиль был заторможен технически исправным тормозом, то самопроизвольное движение его исключено<sup>8</sup>.
- Konkluzje dopuszczające. Konkluzje takie mają charakter przypuszczający i są stosowane w sytuacjach, kiedy biegły nie ma podstaw do jednoznacznego orzeczenia. W takich sytuacjach konkluzja przybiera formę uzasadnionego przypuszczenia (hipotezy) i odzwierciedla niepełne przekonanie biegłego co do wiarygodności i siły argumentów. Dopuszcza ona możliwość istnienia faktu, ale nie wyklucza wniosku przeciwnego. Przyczyną takiej konkluzji może być niewystarczająca ilość badanego materiału lub brak opracowanych odpowiednich metod badawczych, np. Автором данного текста является, вероятно, Иванов И. И<sup>9</sup> (por. Kuznetsov 2014; Lesnyak; Butyrin & Danilkin 2018).

Opinia w systemie prawa rosyjskiego może być sporządzona przez jednego biegłego lub zespół biegłych. Warto podkreślić, że zdecydowana większość opinii jest zespołowa, ekspertyzy indywidualne są bardzo rzadkie. Z tego powodu opinie zawierają często bardzo rozbudowaną część syntetyzującą.

Forma pisemna opinii biegłych w sensie obowiązującego wzorca gatunkowego (por. np. Wojtak 2008, Bhatia 1993; 2004) nie została eksplicytnie uregulowana w systemach anglosaskich. Niewiele jest zapisów bezpośrednio obligujących biegłych do umieszczenia określonych treści w opinii.<sup>10</sup> Opinia w systemie anglosaskim nie ma charakteru wypowiedzi aż tak skonwencjonalizowanej jak w systemie

4 Strzał wykonano z tej konkretnej broni.

5 Tu i dalej polskie tłumaczenia autorów artykułu.

6 Fonogram „XXX.mp3” nie nosi śladów montażu.

7 Tekst wydrukowano na drukarce, pracującej w jednym z trzech systemów: „Optima”, „Olimpia”, „Rheinmetall”.

8 Jeżeli samochód zatrzymano za pomocą sprawnych technicznie hamulców, to samoistny jego ruch jest wykluczony.

9 Autorem danego tekstu prawdopodobnie jest Ivanov I. I.

10 Wyjątkiem jest obowiązujący w Wielkiej Brytanii od 2007 wymóg, aby biegli umieszczali zapis iż są świadomi swojej odpowiedzialności przed sądem oraz obowiązani są powiadomić sąd o jakichkolwiek danych o których wiedzą iż są sprzeczne z ich ekspertyzą (Coulthard 2010).

rosyjskim, wynikającej z konieczności przestrzegania wymogów określonych ustawowo. Powoduje to brak powiązania określonych schematów leksykalno-gramatycznych z jednostkami tekstu opinii. Brak jednolitego wzorca pozwala na wariantywność w zakresie organizacji przestrzeni tekstowej. Z tego względu, opinia biegłego w USA może być uznana za wypowiedź w znacznej mierze indywidualną, odzwierciedlającą nie tylko kompetencje autorów, ale również ich indywidualny styl. Nie oznacza to jednak, że opinia biegłego nie podlega pewnym procesom standaryzacji. Wpływ uregulowań normatywnych w postaci opisanego wyżej Standardu Dauberta widać, na przykład, w częściej praktyce wykazania w opiniach amerykańskich biegłych, że teoria wykorzystana do analizy jest ogólnie przyjęta w środowisku akademickim oraz jej założenia zostały opublikowane w liczących się, recenzowanych czasopismach naukowych (Goźdź-Roszkowski & Mazurkiewicz-Sułkowska 2022). Niemniej brak jest określonych schematów tekstowych odpowiedzialnych za realizację funkcji uwiarygodnienia przyjętego modelu analitycznego przez biegłego. Można więc przyjąć, że amerykańskiej opinii biegłego powinno się raczej nadać status wzorca uzualnego, wyłonionego na podstawie wypowiedzi pisemnych specjalistów.

## 5. Podsumowanie i konkluzje

Omawiane systemy prawne różnią się rolą biegłego w procesie sądowym. Systemy anglosaskie dopuszczają tak zwaną „prywatną ekspertyzę”, w której każda ze stron sama wybiera eksperta i zleca mu sporządzenie ekspertyzy, natomiast w rosyjskim systemie prawnym biegły działa wyłącznie na zlecenie sądu lub organu dochodzeniowego i z założenia nie jest związany z żadną ze stron postępowania. Rola biegłego w Rosji nie polega na dążeniu do wywarcia bezpośredniego wpływu na rozstrzygnięcie sporu, tylko na wyjaśnieniu pojęć, procesów i zależności, do rozumienia których jest potrzebna wiedza specjalistyczna. Odmienne rozwiązania zostały zastosowane pod względem dopuszczania osób do pełnienia roli biegłego. System rosyjski jest dość restrykcyjny zakładając określone wymogi dla biegłych w zakresie ich obywatelstwa, wykształcenia, czy odbytych szkoleń. Porządek prawny w Wielkiej Brytanii oraz USA można w tym względzie uznać za dość liberalny z uwagi na brak ustawowych mechanizmów weryfikacji kwalifikacji biegłych.

Rosyjskie opinie biegłych sądowych realizują utrwalony wzorzec gatunkowy, posiadający specyficzną formę realizacji językowej oraz ściśle określoną strukturę, narzuconą przez ustawodawcę. Potwierdza to również badanie Vladimirovej (2021), która po zbadaniu 20 opinii biegłych lekarzy (w oparciu o klasyfikację Shmelewej (1997)), stwierdziła, że wszystkie one realizują ten sam schemat powtarzalności takich parametrów jak: cel komunikatu, obraz nadawcy i odbiorcy, obraz przeszłości i przyszłości; aspekt zdarzeniowy i językowy.

Różnica jednak polega na tym, że opinie rosyjskie mają prawnie narzuconą strukturę, z precyzyjnie określonymi wymaganiami oraz dopuszczalnymi rodzajami konkluzji. Przestrzeganie ogólnie ustalonego wzorca jest jednym z warunków uwzględnienia opinii przez sąd.

Niniejsze rozważania sygnalizują potrzebę włączenia perspektywy genologicznej w nurt badań językoznawczych nad opinią biegłego. Próbę ustalenia statusu wzorca gatunkowego można potraktować jako pierwszy etap szerszego spojrzenia na wymiar gatunkowy opinii. Łączy się on z koniecznością wzięcia pod uwagę zewnątrztekstowych wskaźników tożsamości gatunkowej (Bhatia 2004), a więc również szerszego kontekstu danej społeczności i kultury zawodowej (prawnej), w której tego typu tekst jest



używany i interpretowany. Wiedza na temat funkcjonowania oraz tworzenia opinii biegłych w różnych krajach oraz systemach prawnych może mieć istotne znaczenie przy projektowaniu polskich rozwiązań w kontekście świadczenia usług eksperckich, również w odniesieniu do osób powoływanych jako biegli z innych krajów członkowskich Unii Europejskiej.

## Bibliografia

- Aver'yanova, Tat'yana V., Yelena R. Rossinskaya (1999) *Entsiklopediya sudebnoy ekspertizy*. Moskva: Yurist. [Аверьянова, Татьяна В., Елена Р. Россинская (1999) Энциклопедия судебной экспертизы. Москва: Юристъ.]
- Bhatia, Vijay (2004) *Worlds of Written Discourse. Continuum*. London: Longman.
- Bhatia, Vijay (1993) *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London: Longman.
- Bromby, Michael C. (2002) *The Role of and Responsibilities of the Expert Witness within the UK Judicial System* [niepublikowana rozprawa doktorska].
- Butyrin, Andrey Yu., Igor' A. Danilkin (2018) „Vyvody v zaklyucheniyakh eksperta po ugovolnym delam o khishcheniyakh v stroitel'stve”. [W:] *Teoriya i praktika sudebnoy ekspertizy*. 13 (1); 71–75. [Бутырин, Андрей Ю., Игорь А. Данилкин (2018) «Выводы в заключениях эксперта по уголовным делам о хищениях в строительстве» [В:] Теория и практика судебной экспертизы. 13 (1); 71–75.]
- Coulthard, Malcom (2010) „Experts and Opinions. In my opinion”. [W:] Malcolm Coulthard, Alison Johnson (red.) *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. London: Routledge; 473–486.
- Coulthard, Malcolm, Alison Johnson (2009) *An Introduction to Forensic Linguistics*. London, New York: Routledge.
- Czabański, Jacek (2006) *Pozycja biegłych sądowych w wybranych krajach europejskich. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości*. [Na:] <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/J-Czaba%C5%84ski-Pozycja-bieg%C5%82ych-s%C4%85dowych-w-wybranych-krajach-europejskich-2006.pdf> [data dostępu: 27.10.2022].
- Goźdź-Roszkowski, Stanisław, Julia Mazurkiewicz-Sułkowska (2022) „The status of generic structure in expert opinions. Insights from a comparative analysis of American, Russian and Bulgarian documents”. [W:] *Przegląd Wschodnioeuropejski* [w druku].
- Kredens, Krzysztof (2002) „Biegły językoznawca w systemie kontradyktoryjnym”. [W:] *IUSTITIA* 4; 217–221.
- Krestovnikov, Oleg A. (2018) „K voprosu o razvitii yazyka obshchey teorii sudebnoy ekspertyzy”. [W:] *Teoriya i praktika sudebnoy ekspertizy*. 13(4); 24–27. [Крестовников, Олег А. (2018) «К вопросу о развитии языка общей теории судебной экспертизы» [В:] Теория и практика судебной экспертизы. 13(4); 24–27.]
- Kuznetsov, Aleksandr Aleksandrovich, Mikhailmikhaylovich Gorshkov, Marina Vasil'yevna Bondareva, Galinaanatol'yevna Lavrent'yeva, Dmitriy Valer'yevich Molenkov, Amina Tulegenovna Bekbulatova, Al'fiya Radikovna Sysenko, Andrey Borisovich Sokolov (2014) *Ponyatiye, vidy i naznacheniye sudebnykh ekspertiz v Rossiyskoy Federatsii*. Omsk: Akademiya MVD. [Кузнецов, Александр Александрович, Михаил Михайлович Горшков, Марина Васильевна Бондарева, Галина Анатольевна Лаврентьева, Дмитрий Валерьевич Муленков, Амина Тулегеновна Бекбулатова, Альфия Радиковна Сысенко, Андрей Борисович Соколов (2014) Понятие, виды и назначение судебных экспертиз в Российской Федерации. Омск: Академия МВД.]

- Lesnyak, Vladimir V. *Sudebnaya ekonomicheskaya ekspertiza*. [Na:] <https://studfile.net/preview/6335263/> [data dostępu 11.03.2022]. [Лесняк, Владимир В. Судебная экономическая экспертиза, <https://studfile.net/preview/6335263/> [data dostępu: 11.03.2022].]
- McMenamin, Gerald (2002) *Forensic Linguistics. Advances in forensic stylistics*. London: CRC Press.
- Orlov, Yuriy K. (2004) *Ispol'zovaniye spetsial'nykh znaniy v ugovnom sudoproizvodstve*. Moskva: MGYUA. [Орлов, Юрий К. (2004) Использование специальных знаний в уголовном судопроизводстве. Москва: МГЮА.]
- Orlova, Valeriya F. (2004) *Kommentariy k zakonodatel'stvu o sudebnoy-ekspertize: Ugolovnoye, grazhdanskoye, arbitrazhnoye sudoproizvodstvo*. Moskva: Zakon i pravo. [Орлова, Валерия Ф. (2004) Комментарий к законодательству о судебной экспертизе: Уголовное, гражданское, арбитражное судопроизводство. Москва: Закон и право.]
- Panarina, Dar'ya V. (1) „Sovremennyye problemy i tendentsii razvitiyazyka obshchey teorii sudebnoy ekspertizy”. [Na:] <https://www.dissercat.com/content/sovremennye-problemy-i-tendentsii-razvitiya-yazyka-obshchei-teorii-sudebnoi-ekspertizy> [data dostępu: 11.03.2022]. [Панарина, Дарья В. (1) Современные проблемы и тенденции развития языка общей теории судебной экспертизы, <https://www.dissercat.com/content/sovremennye-problemy-i-tendentsii-razvitiya-yazyka-obshchei-teorii-sudebnoi-ekspertizy> (data dostępu 11.03.2022).]
- Panarina, Dar'ya V. (2) „Sovremennyye terminologicheskiye problemy metodologii sudebnoy ekspertizy”. [Na:] <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-terminologicheskiye-problemy-metodologii-sudebnoy-ekspertizy> [data dostępu: 11.03.2022]. [Панарина, Дарья В. (2) Современные терминологические проблемы методологии судебной экспертизы, <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-terminologicheskiye-problemy-metodologii-sudebnoy-ekspertizy> (dostęp 11.03.2022).]
- Panarina, Dar'ya V. (3) „Yazyk kriminalistiki i sudebnoy ekspertizy vstrukture nauchnogo znaniya”. [Na:] <https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-kriminalistiki-i-sudebnoy-ekspertizy-v-strukture-nauchnogo-znaniya> [data dostępu: 11.03.2022]. [Панарина, Дарья В. (3) Язык криминалистики и судебной экспертизы в структуре научного знания, <https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-kriminalistiki-i-sudebnoy-ekspertizy-v-strukture-nauchnogo-znaniya> (dostęp 11.03.2022).]
- Radbil', Timur B., Vasiliy A. Yumatov (2014) „Yazyk sudebnoy ekspertizy: tendentsii formirovaniya i razvitiya”. [W:] *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo*. 3 (2); 185–190. [Радбиль, Тимур Б., Василий А. Юматов (2014) «Язык судебной экспертизы: тенденции формирования и развития» [В:] Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 3 (2); 185–190.]
- Shmeleva, Tat'yana V. (1997) „Model' rechevogo zhanra”. [W:] *Zhanry rechi*. 1; 88–99. [Шмелёва, Татьяна В. «Модель речевого жанра» [В:] Жанры речи. 1; 88–99.]
- Svetlichnyy, Aleksandr A., Dar'ya V. Panarina. „K voprosu ot eoreticheskikh i prakticheskikh problemakh, vyzvannykh diskussionnost'yu termina «sudebnayaekspertiza»”. [Na:] <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-teoreticheskikh-i-prakticheskikh-problemakh-vyzvannyh-diskussionnostyu-termi-na-sudebnaya-ekspertiza/viewer> [data dostępu: 11.03.2022]. [Светличный, Александр А., Дарья В. Панарина. К вопросу о теоретических и практических проблемах, вызванных дискусионностью термина «судебная экспертиза», <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-teoreticheskikh-i-prakticheskikh-problemakh-vyzvannyh-diskussionnostyu-termi-na-sudebnaya-ekspertiza/viewer> (data dostępu 11.03.2022).]
- Szczyrbak, Magdalena (2022) „Interacting with the Expert Witness: Courtroom Epistemics under a Discourse Analyst's Lens”. [W:] Dieter Stein, Nieto V. Guillén (red) *Language as Evidence. Doing Forensic Linguistics*. London: Palgrave Macmillan; 105–130.

- Tardy, Christine M., John Swales (2014) "Genre Analysis". [W:] Klaus P. Schneider, Anne Barron (red.) *Pragmatics in Discourse*. Berlin: Walter de Gruyter.; 165–187.
- Tiersma, Peter, Lawrence. Solan (2002) "The Linguist on the Witness Stand: Forensic Linguistics in American Courts". [W:] *Language* 78; 221–39.
- Tikhomirov, Mikhail Yu (red.) (2009) *Yuridicheskaya entsiklopediya*. Moskwa: Tikhomirov. [Тихомиров, Михаил Ю (ред.) (2009) Юридическая энциклопедия. Москва: Тихомиров.]
- Treushnikov, Mikhail K. (2005) *Sudebnyye dokazatel'stva*. Moskwa: Gorodets. [Треушников, Михаил К. (2005) Судебные доказательства. Москва: Городец.]
- Wojtak, Maria (2008) „Wzorce gatunkowe wypowiedzi a realizacje tekstowe”. [W:] Dorota Ostaszewska, Romuald Cudak (red.) *Polska genologia lingwistyczna*. Warszawa: PWN; 353–360.
- Zaśko-Zielińska, Monika (2019) „Pytania stawiane biegłemu”. [W:] Monika Zaśko-Zielińska, Krzysztof Kredens (red.) *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Quaestio, and Authors; 17–19.

